

Демещенко Віолета Валеріївна,
*кандидат історичних наук,
доктор філософії (PhD., історія), доцент,
зав. відділом антропології культури
Інституту культурології НАМ України
ORCID 0000-0001-8296-4628*

Волонтерство як нова культурна практика в сучасних реаліях війни

Сьогодні в складних умовах і реаліях гібридної війни України проти російських окупантів та їхньої неприхованої грубої та нелюдської агресії українська культура та мистецтво не можуть залишатись осторонь.

З початком повномасштабної війни культурно-мистецькі заклади України повністю переформатували свою роботу. Новою культурною практикою в їх діяльності насамперед став волонтерський рух. Культурні установи в Україні задіяли увесь свій арсенал можливостей, щоб у різний спосіб надати допомогу військовим та особливо цивільному населенню щодо адаптації в суворих реаліях війни. Паралельно з волонтерством, особливо у відносно безпечних регіонах, дедалі активніше культурно-мистецькі установи відновлюють свою діяльність, щоб підіймати бойовий дух українців, донатити кошти для армії чи постраждалих колег та цивільного населення.

У перші дні вторгнення українські театри, музеї та інші заклади, оговтавшись від шоку, і там, де це було можливо, почали допомагати забезпечувати людей найнеобхіднішим та надавати свої приміщення під бомбосховища, хаби, імпровізовані гуртожитки, волонтерські центри. Яскравим прикладом такої роботи є Львівський драматичний театр імені Леся Курбаса, що з 27 лютого 2022 року почав приймати на тимчасове поселення людей, яким не було де зупинитися, саме місто приймало біженців не лише в театрі, а й в університеті та бібліотеках, а вже у квітні драмтеатр розпочав свою роботу та став місцем проведення благодійних вистав на підтримку ЗСУ. Також у Львові на початку вторгнення віддав свою сцену та фойє театру для потреб волонтерів Національний театр імені Марії Заньковецької, про що неодноразово були зроблені репортажі на телебаченні, де можна було побачити, як актори плели маскувальні сітки та збирали необхідні речі для військових і переселенців, і знову ж таки у квітні театр відновив свою творчу роботу.

Цікавою є практика Дрогобицького театру, в якому звична ро-

бота не припинилася повністю, але до неї додалася волонтерська складова. На початку вторгнення команда театру згуртувалась і об'єднала кухонний цех, щоб готувати їжу для військових. Також у приміщенні театру спершу поселили кілька акторських родин, які приїхали з місць ведення військових дій. Спілкування творчих людей та їхнє співжиття дали цікаві творчі результати. Так, професійні актори театрів Маріуполя, Северодонецька, Харкова, Києва та Дрогобича, які раніше ніколи не працювали разом, у серпні створили спільну виставу «Universum» на основі творів Бруно Шульца — відомого письменника й художника родом з Галичини.

Також Прихисток для переселенців і свої послуги запропонували також театри в Івано-Франківську, Луцьку, Рівному, Житомирі та інших містах. Окрім театрів безпечними місцями проживання для тих, хто вимушено виїхав, стали мистецькі центри, як, наприклад, Муніципальний мистецький центр у Львові.

За перші кілька тижнів своєї роботи центр надав допомогу понад 400 переселенцям, після чого повернувся до здійснення виставкової діяльності. Також у місті на базі міського мистецького центру, заснованого у 2020 році, створено ще один гуманітарно-мистецький хаб, після 24 лютого він став прихистком для переселенців з усієї України та гуманітарним штабом, що за шість місяців роздав понад 20 тонн одягу. Тут переселенці творять локальну спільноту, розбудовують простір та спільно із засновниками простору волонтерять. Половина коштів з продажу мистецьких робіт, які є у артпросторі, йде на розвиток прихистку, а половина — на потреби ЗСУ. Художник і керівник резиденції Олександр Зиков мріє, що після війни це буде простір з творчими майстернями, куди зможуть приїздити митці, жити і займатися улюбленою справою, експериментувати, освоювати нові для себе навички.

Із початком вторгнення у місті Луцьк на базі незалежного театру «Гармидер» і творчого простору «Гармидер ангар-stage» створено волонтерський штаб «Ангар». Тут збирають продукти, одяг, медикаменти та інші речі для потреб переселенців і людей, які переживають війну в «гарячих точках». Крім того, волонтери закуповують необхідну амуніцію для військових. Також у Луцьку на території розважального центру «Адреналін Сіті» в березні запрацював Центр допомоги біженцям. Наприкінці лютого Музей сучасного мистецтва в Луцьку почав проводити безкоштовні курси «Тактичної медицини і бойової підготовки» для всіх охочих, а в березні у музеї запустили проєкт «Артбатальйон» — мистецький марафон, який триватиме до перемоги. З червня 2022 року музей відновив свою

роботу, усі кошти з продажу квитків направляються на виготовлення турнікетів, формування аптечок і тактичних наплічників для медичних інструкторів на передову. На Полтавщині волонтерство із репетиціями поєднують в Обласному театрі ляльок. Працівники Обласного театру ім. Гоголя і Обласної філармонії розвантажують і видають гуманітарну допомогу, плетуть маскувальні костюми і сітки, таку ж діяльність щодо гуманітарної допомоги здійснює і Рівненський обласний театр.

Як театри, так і культурні центри стали не просто притулками, а й місцем об'єднання волонтерів, їхніми штабами, де виконуються різноманітні завдання: від збору гуманітарної допомоги і медикаментів до приготування їжі військовослужбовцям.

Актори театрів Подніпров'я (зокрема, Дніпропетровський академічний український молодіжний театр) навесні провели серію благодійних вистав у медзакладах, центрах для переселенців тощо. Вони називають ці виступи терапією для дорослих і дітей. У Дніпровському театрі «Вірино» почали записувати аудіовистави і аудіоказки, щоб підтримати українців. Прослухати історії для дітей і дорослих можна у телеграм-каналі «Аудіотеатр». У липні 2022 р. їхня команда виступила на Європейському театральному фестивалі у Румунії. Акторам вдалося зібрати гроші на підтримку українців у Румунії.

Житомирський академічний музично-драматичний театр імені Івана Кочерги відкрив проєкт «Театр в умовах війни». Актори безкоштовно ставили вистави в укриттях, волонтерських центрах, лікарнях і на залізничному вокзалі. Таку ж діяльність здійснюють актори Черкаського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Тараса Шевченка. Одеський академічний український музично-драматичний театр імені Василя Василька відновив свою роботу з червня 2022 р. у форматі «театр в укритті».

З часом театри адаптувалися до реалій повномасштабної війни і почали ставити вистави як на місцях, так і на виїзді для вимушених переселенців і ЗСУ. У квітні 2022 р. відновив свою роботу Національний академічний театр драми імені Лесі Українки в Києві, а в травні Національний драматичний театр імені Івана Франка і Київський національний драматичний театр оперети. Національна опера й Театр на Лівому березі перераховують кошти зі своєї творчої діяльності на потреби ЗСУ, а театр ім. І. Франка надає військовим безкоштовний вхід.

Ще одним важливим волонтерським напрямом роботи культур-

них закладів є допомога колегам з постраждалих міст і *релокація* за потреби. Зокрема, це стосується музеїв, які особливо потребують захисту своїх музейних колекцій як культурної спадщини. У березні 2022 р. як реакція на ці виклики і потребу допомоги музеям в Україні виникла низова ініціатива Музейний кризовий центр, заснована директоркою меморіального музею тоталітарних режимів «Територія Терору» Ольгою Гончар. За її словами, організація стала таким собі містком між тими, хто хоче допомогти, і тими, хто потребує цієї допомоги.

Зараз головний фокус — це допомога музеям на півдні України. До команди кризового центру запити надходять як інституційні (підтримка музеїв у «гарячих точках»), так і індивідуальні (допомога музейникам, які продовжують там працювати). Залежно від потреб оцінюють, яка потрібна допомога. Це можуть бути, наприклад, евакуація людей з окупованих територій, амуніція для музейників, яких призвали на фронт, речі першої необхідності працівникам, які залишилися працювати в музеях, фінансова підтримка музейним працівникам, що мають труднощі із зарплатою в «гарячих точках» тощо. Також кризовий центр допомагає українським музеям співпрацювати один з одним, ключовий напрям роботи організації — інформаційний.

Деякі музеї Галичини стали безпосередніми прихистками для музеїв, які опинилися під більшою загрозою і прийняли їхні фонди на збереження. Так, на базі музею «Територія Терору» тепер працює Луганський обласний краєзнавчий музей. Також щодо *релокації* допомагає колегам і театральна спільнота. Так, у Львові прийняли XXIII Міжнародний фестиваль «Мельпомена Таврії», який до цього проводили в Херсоні. Фестиваль відкрили під гаслом «Мельпомена Таврії — Голос Херсонщини».

Деяким організаціям вдається відновлювати роботу свого волонтерського штабу після евакуації. Наприклад, у Маріуполі ще з початку повномасштабної війни діяв освітньо-мистецький центр «Халабуда». У перші тижні більшість волонтерів організації продовжувала працювати під обстрілами, надаючи гуманітарну й інформаційну допомогу. За цей час центр допоміг близько 25 000 маріупольцям, військовим, шпиталю, лікарням і шелтерам. Попри те, що спільнота «Халабуди» розкидана по всій країні, вона змогла відновити свою діяльність у Запоріжжі, окрім цього допомагає військовим продуктами, медикаментами та іншими необхідними речами, а нещодавно запустила мобільну майстерню для ремонту безпілотників.

Українські культурно-мистецькі установи після початку широкомасштабного вторгнення РФ продемонстрували, що можуть адаптуватися до складних ситуацій війни, більш того — активно освоюють нові культурні практики на кшталт волонтерства, створення кризових центрів, здійснення релокації, дбають про спадщину, допомагають культурній спільноті, військовим та українській громадськості.